

İlhanlı Devleti'nde Kullanılan Birtakım Unvan ve İstilahlar

KAAN AKAR

Öz: Dünya tarihini değiştiren olayların başlangıcını, 1206 Kurultayı'nda Cengiz unvanı verilen Temüçin'in Hanlığı ve talihsiz Otrar hadiseleri oluşturmaktadır. Otrar hadisesi sonucu, meşhur Batı Seferine çıkan Cengiz Han, kısa bir süre içinde Türkistan'a hâkim olmuş fakat İran coğrafyasına hâkim olma çabaları akim kalmıştır. Cengiz Han'ın vefatı sonrası, vârislerinin de çabaları netice vermeyince, Cengiz Han'a mizaç olarak en çok benzeyen torunu Mengü'nün Hanlığı sırasında, bu soruna kalıcı bir çözüm bulunması kararlaştırılmıştır. Bu sebeple Mengü Han, kardeşi şehzade Hulagü'yü büyük bir ordu ile İran'a kalıcı çözüm için göndermiştir. Hulagü'nün, Han olarak kurduğu İlhanlı Devleti, Batı Asya'da ve Anadolu coğrafyasında derin izler bırakmıştır. Ömrü nispeten kısa olmasına rağmen Moğol ve Türk tarihini etkileyen bu devlet, bozkır geleneği ile yerleşik Fars kültür medeniyeti arasında şekillenmiştir. Çalışmamızın konusunu İran Moğolları İlhanlılar Devleti'nde kullanılan bazı unvanlar ve istilahlar oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İlhanlı, Moğol, İran, Hulagü, Unvan, İstilah

Some Titles and Aspirations Used in Ilkhan State

Abstract: What makes up the beginning of the changes in the world history are the 1206 are Temüçin's Khanate who was given the title Genghis at the Convention, and the unfortunate Otrar incident. As the result of Otrar incident, Genghis Khan dominated Turkistan in a short while in his campaign to the west. However, his efforts in order to exert dominance in Iran territory had failed. After the death of Genghis Khan, as the efforts of his heirs did not produce any result, it was decided to find a permanent solution to the problem during the khanate of his grandson Mengü who was temperamentally most like Genghis. For this reason, Mengü Khan sent his brother Prince Hulagü to Iran in company with a mass army for a permanent solution. The State of Ilkhans, which was founded by Hulagü, left deep traces in both West Asia and in Anatolia. Although it led a relatively shorter life, this state, which has quite an impact on Mongolian and Turkish history, had been formed through steppe traditions and endemic Persian civilization. Iranian Mongols, some titles and the technical terms used in the State of Ilkhans will make up the subject of this study .

Key Words: İlhanlı, Mongol, İran, Hulagü, Title, İstilah.

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Türk Tarihi kaganakar@windowslive.com. Bu Makale Yazarın yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

Giriş

1206 Kurultayı ile birlikte bütün Moğolların hamı ilan edilen Cengiz Han, halkını bir araya getirdi ve devletini örgütlenme faaliyetlerine girişti. Bu bağlamda meşhur Cengiz Han Yasakları¹ olarak bilinen yasaları meydana çıkmıştır. Yasa ile birlikte Moğolların yönetim sistemi şekillenmiş, iptidai bir topluluk olan Moğol milleti, sistemli ve düzenli bir halk olmaya başlamıştır. 1206 Kurultayı ile birlikte Cengiz Han devlet teşkilatında bir takım düzenlemelere gitmiştir. Otağını korumak için gece ve gündüz bekçileri ihdas etmiştir, ayrıca ordusunu kadim Türk bozkır ordu geleneği olan 10'lu sisteme göre teşkilatlandırmıştır. Cengiz Han'ın kurduğu bu yeni devlet, kısa sürede olağanüstü bir gelişim göstermiştir. Önce Çin seferi, ardından meşhur Batı Seferi ile birlikte Asya'nın büyük bir bölümü ile bu toprakların üstünde yaşayan halklar Türk Moğol İmparatorluğunun malı olmuşlardır. Muhammed Harizmşah'ın yanlış savaş stratejisi sonrası dönemin en büyük Türk İslam devleti olan Harizmşahlar'ın inkırazı ve Muhammed Harizmşah'ın vefatı sonrası, ülkesinin yıkıntıları altından çıkmaya çalışan Celâlettin Harizmşah'ın 10 yıllık amansız direnişi ile karşılaşan Moğollar, Harizmşah'ın Azerbaycan'da yeniden toparlanması ile birlikte batıda İran coğrafyasında hâkimiyetlerini tesis edememişlerdir.

Harizmşah'ın Yassı Çemen Savaşı'nda, Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarı Sultan Alâeddin'e yenilerek desteksiz kalması ve ardından vefatı ile rahatlayan Moğollar, İran coğrafyasında köklü bir hâkimiyet kurmayı arzuluyorlardı. Cengiz Han'ın ölümü ile birlikte 1229 kurultayı sonucunda Han ilan edilen Ögeday Han zamanında Batı Asya'ya yerleşme çabaları devam etti. Curmagon Noyan ve onun yardımcısı konumundaki Baycu Noyan ile birlikte bu bölgenin hâkimiyetini sağlamaya çalışan Moğollar, gerek coğrafyanın amansız oluşu, gerekse bu bölge halklarının direnişi ve dönemin büyük devleti Türkiye Selçuklu Devletinin nüfuzu sebebiyle başarısız olmaktadır. Ögeday Han'ın ölümü sonrası tahta geçen Güyük Han'ın ataları kadar dirayetli bir Han olamaması neticesinde iç çalkantılar ile geçen hükümdarlık süresi Altınorda ile kardeş kanı dökülmesine ramak kala sona erdi. Batı Asya'da Moğol etkisi bu dönemde çok güç bir durumdaydı ve

¹ Bkz. Curt Alinge, *Moğol Kanunları*,1. Baskı, Ankara, Çev: Coşkun Üçok, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1967.

Mengü Han'a devamlı yardım talepleri geliyordu. Devletin başında büyük bir sorun olarak duran Batı Asya meselesinin halledilmesi için Mengü Han'ın emri ile kardeşi Hülagu emrine tüm Moğolların asker vereceği bir ordu verildi. Bu ordu, her 10 kişiden 2 kişi olmak üzere kuruldu, Noyanların oğulları ve dahi Han soyundan prensler de bu orduda yer almaktaydı. Mengü Han'ın emri ile bu askerlerin tekrar ana yurda dönüş yapması yasaklandı. Aileleri ve malları ile birlikte hareket eden bu ordu toplamda 600 bin kişiden oluşmuştur. İran coğrafyasına giden bu orduya Teme Çerisi adı verilmiştir. Çalışmamızın ana konusunu İlhanlı Devletinde kullanılan bazı unvanlar ve istilahlar oluşturmaktadır. Bu bağlamda bu unvan ve istilahlara geçmeden önce İlhanlı Devleti hakkında kısa bir giriş uygun gördük.

İlhanlı Devleti

Mengü Han'ın emri ile 1252 yılında İran seferine çıkmaya memur edilen Hulagü, hazırlıklarına başladı,² mancınuk gibi kale muhasara aletleri yapmayı ve kullanmayı bilen ustalar orduya alındı, neft gibi dönemin bombası sayılan yanıcı maddeleri hazırlamakta usta askerler belirlendi. Ordu'ya katılmak üzere tüm Moğol soylularının çocukları çağrıldı ve gelmeleri beklendi. Bu sırada Türk Moğol İmparatorluğu'nda güzergâh üstündeki tüm Noyan ve emirlere yarlıklar gönderilerek, ordunun geçişinin kolaylaştırılması emredildi. Ayrıca ordunun erzak ihtiyacını karşılamak için kanunlar çıkartıldı buna göre herkes bir tagar un ve 50 menn (1 menn 41,65 kilogram) ağırlığında fiçı içkileri temin ederek orduya vermesi yasalaştırıldı.³ Yollar temizlendi, dikenler ve taşlardan arındırıldı, kapalı olan menziller açıldı, bozuk yollar tamir edildi, suyuolları üzerine köprüler kuruldu. Ayrıca ordunun geçeceği menzillerde, hayvanların ot ihtiyacı için halkın otlaklarından faydalanması ve halkın hayvanlarının ot tüketmesi yasaklandı.⁴ Tabi ülke hükümdarlarından asker ve silah takviyesi alındı. Azerbaycan-İran coğrafyasında görevli Moğol valisi Baycu Noyan'a kışlağandan çıkararak yerini Hulagü'ye bırakması emredildi, böylece Baycu Noyan Anadolu topraklarında yeni kışlak arama faaliyetine girdi. Hulagü'ye Büyük Han Mengü tarafından, Haş-

² Alaeddin Ata Melik Cüveyni, *Tarih-i Cihan Güşa*, Çev: Mürsel Öztürk, 1.Baskı, Ankara, 2014, s.498.

³ Cüveyni, a.g.e, s.499.

⁴ Cüveyni, a.g.e, s.499.

haşilerin ortadan kaldırılması, Abbasi halifesinin itaat altına alınması, orta doğunun ve tabii İran'ın Moğol hâkimiyetine alınıp güçlü bir yönetim kurulması sonrası dönmesi emri verildi. Fakat gelişen olaylar Hulagü'nün dönüşüne izin vermemiş İlhan⁵ olarak, tarihe İran Moğolları adı ile geçen İlhanlı Devletini kurmasını sağlamıştır.

Hulagü Han sonrası, kurultay seçimi ve Büyük Han yarlığı ile yerine Abaka Han geçmiştir, Abaka Han, Büyük Han'a saygısından yarlık gelene kadar tahtta değil, küçük bir sandalyede oturmuştur.⁶ Abaka Han'ın ölümü sonrası yerine Teküder Han oldu, fakat Teküder'in Müslüman olarak ismini Ahmet yapması sonucu, henüz bulunulan coğrafyanın kültürüne karşı direnen Moğollar tarafından hoş karşılanmadı Argun önderliğinde çıkan ayaklanmada Ahmet Teküder Han tahtından indirilerek öldürüldü ve yerine Argun Han çıktı. Argun Han sonrası kısa bir dönem Geyhatü Han'ın iktidarı sonrası reformları ve din değişikliği ile ünlü Gazan Han tahta çıktı ve ismini Mahmud Gazan olarak değiştirip Padişah-ı İslam unvanını kullanmaya başladı. Gazan Han'ın reformları⁷ Moğol dünya görüşünün değiştiğinin göstergesidir. Kurduğu hayır vakıfları ve hayır şehri Şenb-i Gazan ile ykan tahrip eden Moğol'dan, kuran ve imar eden Moğol'a evrilmesinin en önemli kanıtı olmuştur. Gazan Han, Büyük Hanlıktan bağımsızlığını elde ederek Kaan unvanını da kullanan ilk İlhanlı hükümdarı olmuştur. Gazan Han sonrası tahta kardeşi Olcaytu Han geçmiş ve arından Ebu Said Han ile birlikte İlhanlı Devleti inkıraz etmiştir.

Unvan ve İstilahlar

Alçıyân: İlhanlılar Devleti'nde, al tamgaları resmi evraklara vurma görevindeki kâtiplere denmektedir. Farsça bir istilaktır. Alçı, İlhanlılar Devleti'nde Al tamgacı unvanı ile Farsçada çoğul eki olan yân kelimesinden oluşmaktadır. Al tamgacı tabirinin, hâkim coğrafya olan İran'ın Farsça dilinden etkilenmiş halidir.⁸

⁵ Abdülkadir Yuvalı, *İlhanlılar Tarihi -I- Kuruluş Devri*, 1. Baskı, Kayseri, Erciyes Üniversitesi Yayınları, 1994, s.110.

⁶ Abdülkadir Yuvalı, "İlhanlılar", *TDVİA*, C.12, 2000, s.103.

⁷ Bkz: Osman Gazi Özgüdenli, *Moğol İnanında Gelenek ve Değişim Gâzân Han ve Reformları (1294-1304)*, Kaknüs Yayınları 1.Baskı, İstanbul, 2009.

⁸ Özgüdenli, a.g.e, s.262; Bertold Spuler, *İran Moğolları Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri, 1220-1350*, 3. Baskı, Çev: Cemal Köprülü, Türk Tarih Kurumu 2011, s.317.

Anbâr-i hâssa: İlhanlılar Devleti'nde devletin resmi ambarlarıdır, askeri iktalardan üretilen mahsullerin 50 memm miktarını, her asker devlet ambarı olan anbâr-i hâssa'ya teslim etmek zorundadır.⁹

Arûs-i Mestân: Gâzân Mahmud Han yaptığı reformlar neticesinde, devlete dini bir karakter kazandırmak istemekteydi. Bunun sonucunda şehirlerin sosyal hayatının merkezi olan çarşı ve pazarlarda içki içmek ve sarhoş gezmek yasaklanmıştı. Bu yasağa uymayan sarhoşlar Şiraz şehrindeki arûs-i mestân adı verilen ağaca asılarak idam edilmekteydiler.¹⁰

Bakavul: Bakavulluk¹¹, yine mutfakta aşçı olarak görev yapan Bavurçiden daha yüksek bir makamdır. İlhanlılar Devleti'nde daha sonraki dönemde Bakavul, Çaşnigir vazifesinden farklı olarak askeri bir unvan ve görev halini almıştır. İlhanlılar Devleti ordusunun askeri işlerini düzenleme ve ortaçağ Türk İslam devletlerinde gördüğümüz Divan-ı Arız reisi, Emir-i Arız'ın görev ve sorumluluklarını üstlenmeye başlamıştır. Bakavul, ordunun her askerini teftiş etmeye başlamıştır. Emir-i Arız'ın yaptığı gibi orduyu tam teçhizatlı olarak önünden geçirir ve elinde bulunan kayıt defterlerinden askerin hayvanına, silahlarına ve diğer teçhizatı ile askerin kendisinin durumuna bakardı. Ayrıca bakavul, orduya yeni asker bulunup yazılması, ordunun sayımı ile asker sayısının saptanması, ordu iktalarından gelen orduya ait olan gelirin kayıt, kontrol ve idaresi, ordu içindeki her askerin ihtiyacı olan levazımın temin edilmesi ve askerlere dağıtılması gibi işleri görev edinmiştir. İlhanlılar Devleti ordusunu oluşturan bölük ve birliklerin yürüyüş ve hareket hatlarını tayin ve sevk ile ordu arkasından gelen, ordunun silah, erzak, yedek hayvan gibi tüm lojistik ihtiyacının yönetimi ve sevki, seferin hareket stratejisinin belirlenmesi de onun göreviydi. Eğer çıkılan sefer başarılı olmuş ve ordu savaştan zaferle ayrılmışsa, askerlerin, komutanların ve İlhan'ın yasal hakkı olan ganimetin dağıtım işlerinin yürütülmesini de bakavul sağlamaktadır. Sefer esnasında veya barış halinde iken ordunun çıktığı bir nevi savaş tatbikatı olan geleneksel Moğol avlarında, avlanan hayvanların pay edilmesi işi de daima ba-

⁹ Özgüdenli, a.g.e,s.318.

¹⁰ Özgüdenli, a.g.e,s.377.

¹¹ Spuler, a.g.e,s.298.

kavulların görevidir. Bakavullar Kurultay ve toylarda teşrifatçı olan Türk İslam devletlerinde hacib memurunun muadili olan yasavul ile birlikte çalışır, ona yardım ederdi. Kurultay ve diğer törenlerde eski Türk Moğol geleneği olan oruna göre kimin nerede oturacağı kimin hangi tarafa geçeceği gibi protokol işleri ile ilgilenmektedir. Böylece, düzen bozulmaz devlet adamları hiyerarşik bir düzende törene katılmış olurlardı.

Başlamış: İlhanlılar Devleti'nde, rehberlik, kılavuzluk, komutanlık, liderlik etmek gibi anlamlarda kullanılan Moğolca bir ıstılahdır.¹²

Bavurç: Çiğer anlamına gelen Bağır kelimesinden türemiştir, çiğerci, aşçı anlamına gelen bir unvandır. Türk Moğol Devleti'nde, İlhanlılar Devleti ve Timurlular Devleti'nde, Bakavulların yardımcı personeli görevini görmektedirler. Saray mutfaklarından sorumludurlar. Mutfağın genel ihtiyaç ve eksiklerini karşılamak aynı zamanda sarayda yemekleri yapmak ile sorumludurlar.¹³

Beratdâr: İlhanlılar Devleti'nde, ülke topraklarının borçlar karşılığında ıktaya verilmesi ve verginin peşin alınması ile devlet hazinesine nakit girdi sağlanması amacı ile verilen beratlarla sahip olan kimselere verilen ve toprağı kullanan anlamına gelen unvandır.¹⁴ Bu ıstılah, Timurlular Devleti'nde vergi toplayıcı olarak da kaynaklarda yer almaktadır. Beratdâr, sahip olduğu bölgede vergiyi kendi topladığı için bu vasfa sahip olmuştur.

Beylerbeyi(Biglâr Bigi): İlhanlılar Devleti ordusunda başkumandan olarak görev yapan generallerin aldıkları unvandır.¹⁵

¹² Fazlullah, *Camiu't- Tevarih (İlhanlılar Kısmı)* Çev: İsmail Aka- Mehmet Ersan- Ahmad Hesami pour Kheleçani, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013, s.146

¹³ Spuler, a.g.e, s.298; Cüveyni, a.g.e, s.499; Mustafa Uyar, *İlhanlı (Iran Moğolları) Ordusunun Birimleri*, Selçuklu'dan Osmanlı'ya Bilim, Kültür ve Sanat Prof. Dr. Mikail Bayram'a Armağan, 1.Baskı, Konya, Kömen Yayınları, 2009, s.297; Fazlullah, a.g.e, s.14; Osman Gazi Özgüdenli, "Bir İlhanlı Şehir Modeli: Rab-i Reşid'i'de Meslekler, Görevliler ve Ücretler", *Ortaçağ Türk-İran Tarihi Araştırmaları*, 1.Baskı, İstanbul, Kakınus Yayınları, 2006s.226; *Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhal Büyük Selçukiler, Anadolu Selçukileri, Anadolu Beylikleri, İlhaniler, Karakoyunlu ve Akkoyunlularla Memlûklerdeki Devlet Teşkilatına Bir Bakış*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 4. Baskı, Ankara 1988, s.189.

¹⁴ Spuler, a.g.e, s.360.

¹⁵ Spuler, a.g.e, s.436; Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", Selçuklu Araştırmaları Dergisi, Ankara S,1, 1969, s.28; Kerimüddin Mahmud Aksarayî, *Müsamemeti'l Ahbâr*, Çev. Mürsel Öztürk, 1. Baskı, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2000, s.28; M. Fuad Köprülü, *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, 2.Baskı, İstanbul, Yay: Orhan Köprülü, Ötügen Neşriyat, 1986, s.48; Zeki Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş (En Eski Devirlerden 16. Asra Kadar)*, C.1, Enderun Kitabevi, 3. Baskı, 1981, İstanbul, s.233.

Beytu'l Kânûn: İlhanlılar Devleti'nde Gâzân Mahmud Han'ın gerçekleştirdiği toprak reformu neticesinde yaptırdığı arazi tahrirleri, defatir-i kânûn adındaki defterlere kayıt edilmekteydi. Gâzân Mahmud Han bu defterleri, kanun evi anlamına gelen beytu'l kânûn dairesinde toplatarak arşivlenmesini sağlamıştır. Devlet arşivi görevi gören bu daireye sadece kanun defterleri koyulmuştur.¹⁶

Bidûn Hazine: İlhanlılar Devleti'nde mevcut olan iki hazineden bir tanesidir. Bu hazinenin başında hazinedarlar görev yapmaktadır. Bidûn kelimesi, sıradan, alışılmış, kalın demek iken buradaki anlam bu hazinenin hükümdarın şahsına ait yani özel olmayan, devletin genel hazinesi olduğudur.¹⁷

Bûkâvûlân: İlhanlılar Devleti'nde, ordu işlerini ve her bir askerin gerekli işlerini düzenleme ve ordunun, silah ve teçhizatı ile hayvanlarının tefrişini yapmaktadır. Ayrıca, ordu içinde asker sayısının belirlenmesi, ordu ıktalarından kaynaklanan gelirlerin kayıt altına alınarak düzenlenmesi, askerlerin levazimatının sağlanması ve askerlere dağıtılması işleri ile uğraşan memura verilen isimdir.¹⁸

Bulagurci: İlhanlılar Devleti'nde ordu teşkilatında bir memurdur. Ordu içindeki görevi orduda kaybolmuş, at, eşek, deve, gibi hayvanların savaş araç gereçlerini, gulamları ve cariyeleri bularak sahibine teslim etme işi ile uğraşmaktadır.¹⁹

Câmegi: Ortaçağ Türk İslam devletlerinde ve İlhanlılar Devleti'nde, sarayda görev yapan hizmetkârlara Bistegani gibi 4 ayda bir elbise ve nakit para olarak ödenen maaşlardır.²⁰

Cânâvârdâr: İlhanlılar Devleti'nde, Türk Moğol Devleti'nde olduğu gibi av, yapılacak en önemli uğraştı. Barış zamanı hem yiyecek temini edilmesi hem de askerlik alışkanlığının sürmesi için yapılan ve askeri taktiklerin bir nevi provasını olan avlara hükümdar ve devlet büyükleri de katılmaktaydılar. Bu avlarda vahşi

¹⁶ Özgüdenli, a.g.e, s.264; Kemal Ramazan Haykıran, *Moğollar Zamanında Yakındoğu*, 1. Baskı, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2016, s.103.

¹⁷ Özgüdenli, a.g.e, s.272.

¹⁸ Özgüdenli, a.g.e, s.319.

¹⁹ Mustafa Uyar, "İlhanlılar Devletinin Askeri Teşkilatı", Basılmamış Doktora Tezi, 2007, s. 167.

²⁰ Cüveyni, a.g.e, s.242, Uzunçarşılı, a.g.e, s.227.

hayvanlar da kullanılmaktaydı. Aslan, kaplan, vb yırtıcı vahşi hayvanları eğiterek, bakıcılığını yapan ve onları avlarda kullanı- lan, gerektiğinde avlarda bu hayvanları yakalayıp avlayan görevli- ye Cânâvârdâr unvanı verilmektedir.²¹

Cırgamişi: İlhanlılar Devleti'nde kullanılan Moğolca bir istilaktır, sevinç mutluluk, kutlama, zafer, gibi anlamları vardır. Bir sefer- den başarı ile dönünce "halk cırgamişi" yaptı gibi kullanılmakta- dır.²²

Çav: İlk kullanılan kâğıt paralardandır. Çin kökenli olan Çav, İlhanlılar Devleti'nde, Geyhatı Han zamanından itibaren kulla- nıma sokulmuştur. Mali sıkıntılar yüzünden devletin kasasının boş kalması sonucunda kullanıma girmiştir. Günümüz para sis- temi mantığı vardır yani Çav, altın karşılığı olarak kullanılmakta- dır, fakat altın paraya alışık olan halk arasında itibar görmemiş, çarşılarda ticaret durma noktasına gelmiş bu yüzden kullanımdan kaldırılmıştır.²³

Çavhane: İlhanlılar Devleti'nde, Çin kökenli kâğıt para olan Çav'ın kullanılması yürürlüğe sokulup ülke genelinde yaygınlaştı- rılmaya çalışıldığı zaman Çav basmak ve halkın elindeki altın ve gümüş sikkeler ile değişimini gerçekleştirmek için merkezde ve büyük vilayetlerde kurulan merkezlere verilen isimdir.²⁴

Çavname: Gâzân Mahmud Han tarafından İlhanlılar Devleti'nde kullanılması emredilen kâğıt para Çav'ın kullanımı hakkında emir ve yasakları ihtiva eden resmi yasa belgesidir bir nevi tüzük- tür.²⁵

²¹ Özgüdenli a.g.e, s.269.

²² Fazlullah, a.g.e, s.103.

²³ Özgüdenli, a.g.e.s.47; Spuler, a.g.e, s.101; Gregory Abü'l Farac (Bar Hebraeus), *Abü'l- Farac Tarihi*, Çev: Ömer Rıza Doğrul, C.2, 2.Baskı, Ankara Türk Tarih Kurumu,1995 s.644; Sümer, a.g.e, s.64; Aksarayî, a.g.e, s.188; Bkz. Melek Özyetgin, "Eski Türklerde Ödeme Araçları: Kağıt Para Çav'ın Kullanımı", Ankara, Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, C.1.S.1, Kasım 2004, s.90-104; Moris Rossabi, *Kubilay Han*, Çev: Özgür Özol, 1.Baskı, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ekim 2015, s.115; Mustafa Uyar, *Moğol İstilas Döneminde Selçuklular*, Selçuklu Tarihi El Kitabı, Ed: Refik Turan, 1. Baskı, İstanbul, Grafik Yayınları, 2012, s.435; Ebü'l Ferec İbnü'l-İbri, *Târîhu Muhtasa- rî'd-Düvel*, Çev: Şerafeddin Yaltkaya, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2011, s.7.

²⁴ Özgüdenli, a.g.e, s.270; Spuler, a.g.e, s.329.

²⁵ Özgüdenli, a.g.e, s.270.

Çûb Cezası: Farsça değnek anlamına gelen Çûb kelimesi, İlhanlılar Devleti'nde ve Akkoyunlu Devleti'nde, Yasa'ya ve kabahatin derecesine göre sayı ile uygulanan bir cezadır.²⁶

Çûbânân: İlhanlılar Devleti'nde, hükümdarın veya büyük emirlerin hayvanlarını otlatan çobanlardır. Bu çobanlar vergiden muaf tutulmaktadır.²⁷

Dalay: İlhanlılar Devletinin, Anadolu coğrafyasına hâkim olduktan sonra meydana getirdiği bir toprak idare sistemidir. İncü sistemi ile aynı manaya gelen, yani devlete ait olan miri toprakları ifade eden dalay, Moğol yöneticilerin bu topraklara el koyarak, umuma açmaları neticesinde iltizama verilmekteydi. Dalay toprakları, Muktarların yönetimi altında idare edilmeye başlandı, bu idare sistemi Anadolu'da vergi suiistimallerine ve yolsuzluklara yol açarak halkın maddi olarak bunalıma girmesine sebep verilmekteydi. Dalay kelimesi'nin, çoğunlukla incü ile aynı anlama geldiği düşünülmeye rağmen, bu sistem İlhanlılar Devletinin İran topraklarında görülmemektedir.²⁸

Darhan: İlhanlılar Devleti'nde, bogol sınıfından olan kimselerin özgürlüklerinin efendileri tarafından verilmesi sonucu aldıkları unvandır.²⁹

Dâru's Siyâde: İlhanlılar Devleti'nde, Gâzân Mahmud Han'ın ülkede yaşayan seyitler için yaptırdığı konaklama yerleridir. Seyahate çıkan seyitler bu konaklama yerlerinde misafir olarak yemeklerini yer ve dinlenirlerdi.³⁰

Defâtir-i Kânûn: İlhanlılar Devleti bürokrasinde, Kânûn istilahu toprağın kime ait olduğunu gösteren arazi tahrir kayıtlarını ifade etmek için kullanılmaktadır. Gâzân Mahmud Han tarafından uygulamaya geçen bu sistem, Osmanlı Devleti'ndeki tahrir defterlerinin başlangıcını oluşturmaktadır. İlhanlılar Devleti'nde, Gâzân Mahmud Han'ın yaptığı reformlardan bir tanesi de toprak reformudur. Gâzân Mahmud Han'dan önceki İlhanlılar Devleti toprak sistemi bozulmuş ve hangi arazinin nasıl kullanıldığı tasar-

²⁶ Özgüdenli, a.g.e, s.167; Ebu Bekr Tihrani, *Kıtab-ı Diyarbekriyye*, Çev: Mürsel Öztürk, I.Baskı, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2014, s.187.

²⁷ Özgüdenli, a.g.e, s.268.

²⁸ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 8. Baskı, Ötügen Neşriyat, İstanbul, 2004, s.629; Aksaraylı, a.g.e, s.144; Togan, a.g.e, s.238.

²⁹ Spuler, a.g.e, s.302.

³⁰ Özgüdenli, a.g.e, s.335; Haykiran a.g.e, s.84.

ruf hakkının kimde olduğu tartışmalara sebebiyet vermekte bu da tarımı olumsuz etkilemekte, ekonominin toprağa dayalı olduğu ortaçağ ekonomisinde atıl kalan topraklar, devletin kasasının boş kalmasına sebep olmaktadır. Bunun önüne geçmek için Gâzân Mahmud Han, ülkenin her yerine giderek bütün arazilerin kayıtlarını tutmak için çok sayıda bitikçi görevlendirdi. Bu bitikçiler, ülkedeki her köyü gezerek arazilerin türünü ve cinsini kayıt altına aldılar. Üstlerinde ihtilaf bulunmayan topraklar, vergi toplayıcı mutasarrıfların adları ile birlikte yazıldı ve ülkedeki topraklar, mülk, incü ve vakıf toprakları olarak sınıflara ayrıldı. Bitikçilerin, arazileri yazdıkları bu defterlere, Defter-i Kânûn adı verilmekteydi. Bu defterler bir bölgenin tüm vergileri ile ilgili ayrıntılı kayıtları içermektedir.³¹

Defterhane: İlhanlılar Devleti'nde, reformları ile devletin sistemini ve teşkilatını bir nizam sokan Gâzân Mahmud Han'ın kurduğu bir dairedir. Defterhane, İlhanlılar Devleti'nde devlet arşivi olarak kullanılan bir dairedir. Gâzân Mahmud Han'dan önce İlhanlılar Devleti bürokrasisi bir karmaşa içinde bulunmaktaydı. Kayıtların bazen hiç tutulmadığı, tutulsa dahi eksik olduğu ve gerekli evrakların saklanmadığı dolayısıyla kaybolduğu sistemde Gâzân Mahmud Han, devlette defter usulünü tatbik etmiş ve arşivlenmesini sağlamıştır. Devlette, hükümdar sarayından yani divanlardan çıkan tüm evraklar yayımlanıp yürürlüğe girmeden önce İlhanlı sunulmakta ve bu evrakın bir kopyası defterlere kayıt edilmekte, deftere kayır edilirken bu evrakın hangi kâtip tarafından hangi tarihte yazıldığı da deftere işlenmektedir. Böylece, devlette düzen ve intizam hâkim olup, belirsizlikler ve sorumluluklardan kaçma son bulmuştur. İlhanlılar Devleti maliyesi, vergilerin ve diğer tüm gelir giderlerin kayıt edildiği defterler de tutmaya başladı, bu tutulan tüm defterler, Gâzân Mahmud Han'ın emri ile kurulan devlethane dairesinde depolanmaya ve arşivlenmeye başlamıştır. Devlethaneler sabit olmayabiliyordu, devletin merkezi yani İlhan hangi şehirde ise devlethane de o bölgeye taşınmaktaydı.³²

Dehnişin: Şeybânî Hanlığı ve Batı Türkistan Hanlıklarını meydana getiren yoğun Özbek milleti arasında, yerleşik hayata geçmiş nüfusu ifade etmek için kullanılan isimdir. İlhanlılar Devle-

³¹ Özgüdenli, a.g.e. s.233-264; Walther Hinz, "Ortaçağ Yakın Şarkına Ait Vergi Kitabeleri", Çev: Fikret Işıltan, Belleten Dergisi, C.XIII, S.52, Ekim 1949, s.774; Spuler, a.g.e, s.346.

³² Özgüdenli, a.g.e, s.262.

ti'nde bu istihlah dihi-neşin olarak ve köylü yani yerleşik nüfusun tespiti için kullanılmaktaydı.³³

Didbân: İlhanlılar Devleti'nde, köylerde ve kasabalarda halkın devlet memurlarından kaçmasına yarayan gözcülere verilen isimdir. Didbânlar, köylerde devlet görevlilerin gelişimi gözlemektelerdir. Yüksek bir tepeye çıkan gözcü yolları gözler ve eğer yabancılar geliyorsa hemen köye veya kasabaya haber veririr.³⁴

Divan-ı Mutalââ: İlhanlılar Devleti'nde var olan bir mahkeme çeşididir. Hz. Peygamber dönemi kurulan İslam Devleti'nden başlayarak, Türk İslam devletlerinde yer alan divan-ı mezalimin, İlhanlılar Devleti'nde işleyiş olarak karşılığıdır.³⁵

Doğancı (Kuşçu): Bütün ortaçağ Türk İslam devletleri saray teşkilatlarında var olduğunu gördüğümüz bir makamdır. Altınorda Hanlığı'nda Karahanlı, İlhanlılar ve Akkoyunlular devletlerinde, hükümdarın av kuşlarını besleyen, onların bakımları ile ilgilenen görevlilerdir. Türkistan bozkır ve göçer geleneğinde kuş ile avlanmak çok önemli ve yaygındır.³⁶

Dorost: İlhanlılar Devleti'nde kullanılan bir para biçimidir. Dorostlar, üst üste konularak kullanılan külçe halindeki para kalıplarıdır. Balış gibi kullanılan dorostlar 100 miskale (425,80 gr) eşittir. Bu tarz para kalıpları, İlhan tarafından verilen büyük bahşiş ve ihsanlarda kullanılmaktadır.³⁷

Emir'ul Hacc: Gazneliler, Büyük Selçuklu, Harizmşahlar İlhanlılar Devleti ve Memlukler devletlerinde, Müslümanların rahatça hacca gitmesi için görev verilen emirlerin aldığı unvandır. İlhanlı-

³³Mehmet Alparğu, *Türkistan Hanlıkları*, Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi, C.2, İstanbul 2002, s.269; Özgüdenli, a.g.e.s.293.

³⁴ Özgüdenli, a.g.e, s.287.

³⁵ Özgüdenli, a.g.e, s.329.

³⁶Reşat Genç, *Karahanlılar Devlet Teşkilatı XI. Yüzyıl Türk Hakimiyet Anlayışı ve Karahanlılar*, 1.Baskı, İstanbul, Kültür Bakanlığı Yayınları,1981,s.231; Spuler,a.g.e,s.299; Erkan Göksu, *Türkiye Selçuklularında Ordu*, 2.Baskı, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2018, s.14; Sümer, a.g.e,s.17; A.Yu. Yakubovskiy, *Altın Ordu ve Çöküşü*, Çev: Hasan Eren, 2.Baskı, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1976, s.95; Togan, a.g.e, s.233; Hayrettin İhsan Erkoç, *"Anadolu'da Moğol Etkileri (13-15. Yüzyıllar)"*, Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ, Y.13, S.19, Güz 2015, s.54; Erdoğan Merçil, *Selçuklular'da Saraylar ve Saray Teşkilatı*, 1.Baskı, İstanbul, Bilge Kültür Sanat Yayınları, Şubat 2011, s.130; Şadrüddin Ebu'l Hasan Ali İbn Naşir El Hüseyini, *Ahbar Üd-Devlet İs-Selçukıyye*, Çev. Necati Lugal, 1. Baskı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1943, s.9

³⁷ Özgüdenli, a.g.e, s.279.

lar Devleti'nde, Gâzân Mahmud Han'ın emri ile oluşturulan bir makamdır. İlhanlılar ülkesinden hac yapmak için yola çıkan hacıların ihtiyaçlarının karşılanması ve yolda başlarına kötü bir şey gelmeden güvenle Mekke şehrine varmaları ve sonrasında ülkeye dönmelerini sağlamakla görevlilere verilen unvandır. Gâzân Mahmud Han ilk emir'ul hacc'ı Emir Kutlugşah olarak tayin etmiştir.³⁸

Emir-i Tûkçi: İlhanlılar Devleti'nde, devletin ve özel olarak Han'ın, Tuğ ya da sancağının taşınması ve bu sancağı, korunup, muhafaza edilmesinden sorumlu Emire verilen unvandır. Gazneliler ve Büyük Selçuklu devletleri teşkilatında karşılaşılan Tuğcu unvanlı memur da bu görevi görmektedir.³⁹

Esvabçibaşı: Ortaçağ Türk İslam devletlerinde, Camedâr olarak karşımıza çıkan bir makamdır. İlhanlılar Devleti'nde, hükümdarın giysilerinden ve hilatlerinden sorumludur. Bu giysilerin, korunması, bakımları ve temizlikleri, gerektiğinde hükümdara bunların çıkarılması, hükümdarın giyinmesine yardımcı olunması ve hükümdarın emrettiği devlet görevlileri elçilere veya özel kişilere bu elbiselerin hilat olarak verilmesi işlerinden sorumlu memura verilen unvandır.⁴⁰

Ev Oğlanları: İlhanlılar Devleti'nde, sarayda veya hükümdar otağında hizmet veren genç köleler için kullanılmaktadır.⁴¹

Evarece: Samaniler Devleti'nde evariç olarak karşımıza çıkan bu defter, İlhanlılar Devleti'nde de kullanılmaktadır. Devletin ve büyük eyaletlerin yıllık gelir gider muhasebe hesaplarının tutulduğu defterdir.⁴²

Evçi: İlhanlılar Devleti'nde, hükümdarın sarayının veya çadırının koruyucusu olan askerlere verilen isimdir.⁴³

Eydi ve Novruz: İlhanlılar Devleti'nde, Gâzân Mahmud Han'dan önce bozuk olan sosyal hayatta kendine yer etmiş, bazı emirler ve şehzadelere bağlı olan başıbozuk zorbaların halktan ve tüccarlardan yol keserek topladıkları yasadışı vergidir. Dini günlerde ve nevruz bayramlarında bu zorbalar ticaret yollarının üstünde bek-

³⁸ Özgüdenli, a.g.e, s.338.

³⁹ Özgüdenli, a.g.e, s.53; Göksu, a.g.e, s.14; Fazlullah, a.g.e , s.114.

⁴⁰ Spuler, a.g.e, s.299.

⁴¹ Fazlullah, a.g.e,s.104.

⁴² İsmail Küçük, Türk Devletlerinde Mali Yönetim VIII. - XIII. Yüzyıllar Arası, Mutav, Ocak 2013, s.233.

⁴³ Spuler, a.g.e, s.299.

leyerek veya çarşı ve pazarları gezerek insanlardan zorla para toplar, vermeyenleri dövüp işkence eder ve aldıkları paralar ile meyhanelerde içerlerdi. Gâzân Mahmud Han, sosyal hayatı düzenlemek ve güvenliği sağlamak için bu zorbalarla mücadeleye girişmiş, eydi ve novruz adı altında toplanan paraları yasaklamış ve toplamaya teşebbüs edenleri şiddetle cezalandırmıştır.⁴⁴

Gecige: Kelime olarak, arkada bulunan, ensede boynun arkasında olan gibi anlamlara sahip olan Moğolca bir istilahlır. İlhanlılar Devleti ordusunda, artçı birlikleri ifade etmek için kullanılmaktadır.⁴⁵

Günyengilamişi: İlhanlılar Devleti'nde, yeni gün olan baharın gelişi mealindeki Nevruz'un kutlanması anlamına gelen Moğolca bir istilahlır.⁴⁶

Habbâz: İlhanlılar Devleti'nde, Rab-i Reşidi şehrinde çalışan, görevi ekmek pişirmek olarak fırıncılara verilen isimdir.⁴⁷

Hace-i Serây: İlhanlılar Devleti'nde, devletin ve İlhan'ın özel hazinesinin harcamalarını denetleyen saray ve hazine müfettişine verilen unvandır.⁴⁸

Hâkim: Çoğu zaman Beg, Vali, Emir anlamına gelen hâkim, İlhanlılar ve, Timurîlular devletleri, Delhi Türk Sultanlığı ve Batı Türkistan hanlıkları teşkilatında var olan bir makamdır. Hâkim, devletin eyaletleri ve bunlara bağlı şehirlerinde valilik yapan görevli memurlara verilen unvandır. Hâkim unvanı Şeybânî Hanlığı'nda ve Batı Türkistan hanlıkları'nda da vali anlamında kullanılır. İlhanlılar Devleti'nde, İlhan tarafından bir bölgeye hâkim yani vali olarak atanan görevlilere, valilik hakimiyet alametleri olarak, arslan başı motifi olan Payze, Hilat Alem, Kılıç, Çomak Davul, Sunkur ve Çetr verilmektedir.⁴⁹

⁴⁴ Özgüdenli, a.g.e, s.322.

⁴⁵ Fazlullah, a.g.e,s.140

⁴⁶ Fazlullah, a.g.e,s.136.

⁴⁷ Osman G.Özgüdenli, "Bir İlhanlı Şehir Modeli: Rab-i Reşidi'de Meslekler, Görevliler ve Ücretler", *Ortaçağ Türk-İran Tarihi Araştırmaları*, 1.Baskı, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2006, s.224.

⁴⁸ Özgüdenli, a.g.e,s.272; Spuler , a.g.e, s.325; Merçil,a.g.e,s.254.

⁴⁹ Özgüdenli, a.g.e, s.172-174; Spuler, a.g.e, s.368; Tihrani, a.g.e, s.61; Fazlullah, a.g.e,s.18; İsmail Aka, *Mirza Şahrüh ve Zamanı (1405-1447)*,1.Baskı, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1994,s.192; İsmail Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti (Kara Koyunlular Devri)*,1.Baskı, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2001,s.5.

Hâni Takvim: İlhanlılar Devleti'nde, gündelik hayatta İslam dininin resmi takvimi olan Hicri takvim kullanılmaktaydı. Maliye işleri için Büyük Selçuklu Devleti zamanında ortaya çıkan Celali takvimi, Moğollar ile ilgili geleneklerin yaşadığı zamanlarda ise eski Türklerinde kullandığı On iki hayvanlı Türk takvimi kullanılmaktaydı. Gâzân Mahmud Han, bu takvim karmaşıklığını önlemek için Nevruz başlangıç günü olarak alan Hani takvimi oluşturmuştur. Bu takvimle ay ve güneş yıllarında meydana gelen gün farklılıklarını ortadan kaldırılarak divan ve maliye işleri için bu takvimin kullanılmasını emretmişti.⁵⁰

Hânkâh-i Gâzâni: İlhanlılar Devleti'nde, Gâzân Mahmud Han, ülkesinde yaptığı reformlarla birlikte yaptığı birçok hayır işleri ile sosyal hayatta etkili olmaktadır. İlhanlılar Devleti veziri ünlü tarihçi Reşidüddin Fazlullah'ın teşvik ve tavsiyeleri ile, Bağdat şehrine bir hânkâh yaptırmıştır. Hânkâh-i Gâzâni adı ile bilinen bu hânkâh'da Hafızlar, Şeyhler, Müritler, Müezzinler, Münaviiler⁵¹, Kütüphaneciler, Kapıcılar, Ferraşlar ve aşçılar görev yapmaktaydılar. Bu Hânkâh'da bayram günlerinde, kandil gecelerinde ve ramazan ayında yemekler yapılır ve ihtiyaç sahiplerine dağıtılırdı. Ayrıca gene ihtiyaç sahiplerine verilecek sadakalar için para ayrılmış ve ihtiyaç sahiplerine verilmiştir. Hânkâh-i Gâzâni'nin mütevellisi olarak Reşidüddin Fazlullah'ın görev yapmaktaydı.⁵²

Hapçaçı(Kundurucubaşı): İlhanlılar Devleti'nde, hükümdarın ayak-kabılarından sorumlu memurdur. Ayakkabıların bakımı, temizliği ve korunmasından sorumludur. Hapçaçı memurunun bir benzeri de Türkiye Selçuklu Devleti'nde, Ser Müzedar memuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Sultan ve Emirlerin ayrı ayrı Ser Müzedarları bulunmaktadır. Türkiye Selçuklu Devleti sarayına, resmi görüşme veya ziyafetler için gelen Emirler yanlarına sadece Ser Müzedar memurlarını alabilmekteydiler.⁵³

Hazin-i Dâru'l Kutub: İlhanlılar Devleti'nde, Rab-i Reşidi şehrindeki kütüphanelerde görev yapan kütüphanecilere verilen unvandır.⁵⁴

⁵⁰ Özgüdenli, a.g.e, s.345; Spuler, a.g.e,s.479.

⁵¹ Özgüdenli, *Rab-i Reşidi*, s.217.

⁵² Özgüdenli, a.g.e, s.307.

⁵³ Spuler, a.g.e, s.299.

⁵⁴ Özgüdenli, *Rab-i Reşidi*, s.221.

Hazri gale: İlhanlılar Devleti'nde olağanüstü durumlarda, yani devletin diğer vergi kaynaklarını toplayamadığı, devletin kasasının boş kaldığı dönemlerde toplanmıştır. Bir bölgeden daha önce vergi toplanmış dahi olsa tekrar bitikçilerin gelmesi ve mahsulü tahmin etmesi ile bu tahminleri neticesinde tekrar bir miktar vergiyi halka yüklemeleri ile toplanmaktadır.⁵⁵

Hola ve Oira: Türk Moğol ve İlhanlılar devletlerinde görülen bir istilaktır. Uzak ve yakın ok anlamına gelen bu unvan, Han'ın şahsi emirlerini ileten elçiler için kullanılmaktadır. Haber okları göndermek eski bir bozkır geleneğidir.⁵⁶

Hucavur: İlhanlılar ve Akkoyunlular devletlerinde, köylülere verilen, askeri ikta olmayıp, geliri kendilerine kalan vergiye tabi topraklara verilen isimdir.⁵⁷

İçkicibaşı: İlhanlılar Devleti sarayında olan bir memurdur. Şerbetdâr olarak da bilinmektedir. Görev itibariyle ortaçağ Türk İslam devletlerinde var olan Şarabdâr unvanlı memura benzerdir ve sarayın mutfağında ve mahzenlerinde mevcut olan içeceklerden sorumludur. Bu içeceklerin temini, yapımı ve hükümdarla birlikte törenler boyunca sunumu onun görevidir.⁵⁸

İdeci(Sabâdâr): Türk Moğol Devleti'nde kullanılan unvanlardan bir tanesidir. İlhanlılar Devleti ve Şeybânî Hanlığı saray teşkilatında görevli bir memurdur. Kurultay veya tertip edilen herhangi bir mecliste katılımcılara kadeh ve kâselerde kımız ikram etmek onun görevidir.⁵⁹

İlçi Hane: İlhanlılar Devleti'nde, yam teşkilatında görevli olan postacı elçilerin Gâzân Mahmud Han'ın emri ile köy ve diğer yerleşim yerlerinden geçmesi ve halkın evinde kalarak onlardan mal, erzak alması yasaklanmıştı. Bu sebeple elçilerin kalması, ihtiyaçlarının giderilmesi için kurulan mekânlara verilen isimdir.⁶⁰

⁵⁵ Hinz a.g.e, s.777

⁵⁶ Barthold, *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*,1. Baskı, Ankara, Haz: Hakkı Dursun Yıldız, Türk Tarih Kurumu, 1990, s.407; Spuler, a.g.e,s.298.

⁵⁷ Erkoç, a.g.m, s.40.

⁵⁸ Spuler, a.g.e,s.299; Erkoç,a.g.m, s.54; El- Hüseyinî, a.g.e,s.67.

⁵⁹ Özgüdenli, a.g.e, s.81; Sümer, a.g.e, s.59; Fazlullah, a.g.e., s.7; Uzunçarşılı, a.g.e, s.189.

⁶⁰ Özgüdenli, a.g.e,s.340; Spuler,a.g.e,s.462.

İncü: İlhanlılar Devleti'nde hükümdarların özel emlakleri olan İncü arazileri veya binalarında çalışan memurlara verilen unvandır.⁶¹

Kâ'im-Mekam: İlhanlılar ve Timurlular devletlerinde, kullanılan bir unvandır. İlhanlılar Devleti'nde, Han veya genellikle Horasan eyaletinin valisi ve tahtın veliahdı olan şehzade geçici bir süre herhangi bir sebepten dolayı tahtından ve makamından uzakta ise oğlu tarafından yerine vekâlet edilmesi durumuna verilen isimdir. Kâ'ini Mekanlık aynı zamanda veliahtlık makamını oluşturmaktadır. İlhanlılar Devleti'nde Horasan valileri bir nevi veliahttırlar fakat Türk İslam devletlerinde veliaht tayini, Gâzân Mahmud Han'ın kardeşi şehzade Olcaytu'yu resmi törenle veliaht atmasına kadar yoktur.⁶²

Kâhurgâ: İlhanlılar Devleti ordusunda kullanılan savaş davullarıdır.⁶³

Kepte'ül: Cengiz Han'ın kurduğu muhafız birliği olan Keptevutların İlhanlılar Devleti'ndeki karşılığıdır. Kepte'ül birlikleri 2 veya 3 bin kişilik gulamlardan oluşmakta ve İlhan'ın sarayında muhafız birliği olarak görev yapmaktadırlar.⁶⁴

Kholan: İran coğrafyasında İlhanlılar Devleti'nde, askeri yükümlülük, savaşa gitme hizmeti manalarına gelen bir ıstılahtır.⁶⁵

Kılıçbaşı: İlhanlılar Devleti'nde, sarayı ve hükümdarı korumakla görevli muhafız birliklerinin kumandanına verilen unvandır.⁶⁶

Kilitdâr: Delhi Türk Sultanlığında saray kapılarının akşam olunca kapatılarak kilitlenmesi ve böylece kimsenin içeri girmemesi, sabah olunca da bu kapıların kilitlerinin açılmasından sorumlu olan memura verilen isimdir.⁶⁷ Kilitdârlar, İlhanlılar Devletinde, şehirlerin kapılarında, türbeler ve diğer türlü yapıların kapılarını kilitleyip açmakla görevlidirler.⁶⁸

⁶¹ Osman Gazi Özgüdenli, "İncü", *TDVİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, C.22, 2000, s.281.

⁶² Özgüdenli, a.g.e, s.246; Tihrani,a.g.e,s.84; Aksarayı,a.g.e,s.179.

⁶³ Fazlullah, a.g.e, s.234.

⁶⁴ Özgüdenli, a.g.e, s.321.

⁶⁵ Aknerli Grigor, *Moğol Tarihi*, Çev: Heand Andresyan, 1. Baskı, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1954, s.13.

⁶⁶ Spuler, a.g.e, s.299.

⁶⁷ Muhammed Aziz Ahmet, *Siyasi Tarih ve Müesseseleriyle Delhi Türk İmparatorluğu*, Tercüman 1001 Eser Yayınları, İstanbul, 1981,s.325

⁶⁸ Özgüdenli, Rab-i Reşidi, s.217.

Korakçı: Türkçede görmek, gözetlemek, kollamak olarak anlam bulan bu kelime Türk Moğol Devleti'nde yol gözleyen, koruyan bekçi anlamındadır. Çağatay Hanlığı ve İlhanlılar Devleti'nde de bu görevde memurlar vardır. Görevleri, yolların güvenliğini sağlamaktır, ticaret kervanları için yolları gözetlemek ve kollamaktır.⁶⁹

Kurçı: İlhanlılar Devleti'nde Şeybânî ve Buhara hanlıklarında devlet teşkilatı içinde, sarayda görülen bir görevlidir Kurçiler saray muhafızları olarak görev yapmaktadırlar.⁷⁰

Kûtâlçi: İlhanlılar Devleti'nde, kale kuşatmalarında kullanılan mancınıkları yapmak için gerekli olan ağaçları kesen ve atölyelere teslim eden memurlara verilen unvandır.⁷¹

Lapaçe: İlhanlılar Devleti'nde İlhanların giydikleri özel elbiselerdir. Bu elbiseler üzerine Osmanlı Devleti'nde padişahların içlerine giydikleri tılsımlı gömlekler gibi yazılar, şiirler yazılabilmektedir.⁷²

Levha-yi Âdl: İlhanlılar Devleti'nde, yolları korumakla görevli olan râhdârların yol boyunca sayılarının ve yolcuların râhdârlara ödeyecekleri verginin miktarının yazıldığı adalet levhalarıdır.⁷³

Mangulay: Moğolca bir kelime olan Mangulay veya Monkalay, Türk Moğol, Timurlular, İlhanlılar, Akkoyunlular devletleri ve Hive Hanlığı ordusunda öncü birliklere verilen isimdir.⁷⁴

Medrese-i Sitare: İlhanlılar Devleti'nde Olcaytu Han zamanında kurulan bir seyyar medresedir. Ordunun sefere çıkması halinde ordu ile birlikte yol alan medrese, ordugâhın kurulduğu yerde hemen kurulur ve askerlere ders vererek faaliyete geçerdi. Sulta-

⁶⁹Özkan İzgi, *Orta Asya Türk Tarihi Araştırmaları*,1. Baskı, Ankara, Haz: Serhat Küçük-Erkin Ekrem, Türk Tarih Kurumu, 2014, s.57; Cüveynî, a.g.e,s.116; Yuvalı, a.g.e, s, 16; Abraham Konstantin d'Ohsson, *Moğol Tarihi Denizler İmparatoru Cengiz*, Çev: Bahadır Apaydın,1.Baskı, İstanbul, Nesnel Yayınları, 2008,s.151;Fazlullah, a.g.e,s.113.

⁷⁰ Alparğu, a.g.m , s.266; Fazlullah,a.g.e,s.119; el Hüseyinî, a.g.e,s.72.

⁷¹ Özgüdenli, a.g.e, s.148.

⁷² Özgüdenli, a.g.e, s.240.

⁷³ Özgüdenli, a.g.e, s.344; Spuler, a.g.e,s.467.

⁷⁴Fazlullah, a.g.e, s.103; el Hüseyinî, a.g.e, s.68; İlyas Kamalov, *Moğolların Kalkasya Politikası*, 1.Baskı, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2003, s.107.

nın otağına yakın bir alanda kurulan bu medresede 6 müderris görev yapmakta ve aynı anda 60 kişiye ders verilebilmekteydi.⁷⁵

Meşaledar: Büyük Selçuklu Devleti'nde, Emaraeü eshabi'l-meşail yani Meşaleciler Emirliği olan bu unvan Timurlular, İlhanlılar ve Akkoyunlular devletlerinde, Meşaledar olarak sarayda ve orduda meşale tutucusu anlamında kullanılır.⁷⁶

Misâshâne: İlhanlılar Devleti'nde, orduya silah yapmakla görevli olan uzların çalıştığı silah atölyelerine verilen isimdir.⁷⁷

Möçhelka: İlhanlılar ve Timurlular devletlerinde, hükümdarın buyruklarını kendilerine tebliğ edilen, binbaşı ve yüzbaşılardan bu emri aldıklarına dair olan, ahidname, mukavale, senet anlamına gelen evraka verilen isimdir.⁷⁸

Muhassıl: Türkiye Selçuklu, İlhanlılar, Timurlular devletleri ve Şeybânî Hanlığı'nda, orta dereceli bir memurdur. Darugalar ile birlikte çalışmaktadırlar ve vergi toplama işi ile görevlidirler. Muhassıl veya Muhassıl hane olarak kaynaklarda geçen bu memurlar, savaş öncesinde ordunun tüm ihtiyaçlarının karşılanması ve giderilmesi, idari görevli memurların maaşları ve yine onların tüm ihtiyaçlarının karşılanması için vergi toplamaktadırlar. Ayrıca, ülkenin içindeki yol, köprü, su kanalları ve han, ribat, kale yapımı ve kalelerin bakımları için alınmakta olan vergilerin de toplanması işlerini muhassıllar idare etmektedirler.⁷⁹

Mulâzim-i Divân-ı Bozorg: İlhanlılar Devleti'nde, Gâzân Mahmud Han, yaptığı toprak reformu neticesinde, ülke içindeki bütün arazileri, Defâtir-i Kânûn'a kayıt etmek için çok sayıda bitikçi görevlendirmişti. Bu bitikçilerin kayıtlarını ve sonrası tapu ve kadastro işlerini denetlemek, teftiş etmek için görevlendirilen müfettişe verilen unvandır.⁸⁰

⁷⁵ Kemal Ramazan Haykıran, "İlhanlılar Devrinde Sürdürülen Eğitim Faaliyetlerine Bir Bakış ve İlhanlı Hükümdarı Olcaytû Han'ın Eğitim Politikası", *Tarih Okulu Dergisi*, Y.9, S.XXVI, Haziran 2016, s.25; Haykıran, a.g.e, s.120.

⁷⁶ Merçil, a.g.e, s.205; Özgüdenli, Rab-i Reşidi, s.219.

⁷⁷ Özgüdenli, a.g.e, s.322.

⁷⁸ Yakubovskiy, a.g.e, s.236; Uyar, İlhanlı Ordularının, s.443; Fazlullah, a.g.e, s.38; Aka, a.g.e, s.188.

⁷⁹ Abdülkadir Macit, *Şeybânî Özbek Hanlığı Siyasî, İdarî, Askerî ve İktisadî Yapı*, İlem Kitaplığı, İstanbul, 2016, s.292; Küçük, a.g.m, s.238; Tihrani, a.g.e, s.204; Reşidü'd-din Fazlullah, *Camî'ü't-Tevarih Selçuklu Devleti*, Çev: Erkan Göksu-H.Hüseyin Güneş, İstanbul Selenge Yayınları, 2010, s.182; Aksarayî, a.g.e, s.68.

⁸⁰ Özgüdenli, a.g.e, s.264.

Murettib-Dâ'i: İlhanlılar Devleti'nde, Rab-i Reşidi şehrinde, medreselerde eğitim gören veya şehre gelmiş bulunan kimsesiz çocuklara yemek dağıtan ve bu yemeğin başında ve sonunda yemek duasını yapmakla görevli olan memurdur.⁸¹

Mutasarrıf: Vergi toplama işlerinde, Amillerle birlikte çalışan bir görevlidir. Gazneliler, Büyük Selçuklu ve Irak Selçuklu, Harizmşahlar ve İlhanlılar devletlerinde, Mutasarrıfın görevi ihtiyaca göre vergi memuru ya da vergi müfettişi olarak değişiklik göstermektedir.⁸²

Muzâra'ân: İlhanlılar Devleti'nde, mülk topraklarına sahip olup, bu toprakları belirlenen ürünleri yetiştirmeleri için bir başkasına kiraya veren toprak sahiplerine verilen isimdir.⁸³

Müeyyer el Memalik: İlhanlılar Devleti'nde devletin darphanelerinin başında bulunarak, sikke kesilmesini, sikkelerde devletin koyduğu kural ve yasaklara uyulup uyulmadığını denetleyen darphane yöneticisidir.⁸⁴

Müfredat Defterleri: İlhanlılar Devleti'nde, vilayetlerin harcamalarının aylık olarak yazıldığı ve merkezde maliye divanında kontrolünün sağlandığı defterlere verilen isimdir.⁸⁵

Münavil: İlhanlılar Devleti'nde, Rab-i Reşidi şehrinde kütüphanede çalışan bir memurdur. Münaviller, diğer ortaçağ Türk İslam devletlerinde de görev yapmaktadırlar, kütüphanede kitapların korunması, emanet olarak verilmesi ve sonra zamanı gelince geri alınması gibi işler münaviller tarafından yapılmaktadır.⁸⁶

Narin Hazine: Narin Moğolcada, dar, ince, küçük anlamlarına gelen bir ıstihattır. İlhanlılar Devleti'nde bu ıstihad ile birlikte kullanılan hazine anlam olarak hükümdarın şahsına ait olan hazine demektir. İlhanlılar Devleti hazinesi ikili bir yapı gösterir, hazine devletin ve hükümdarın hazinesi olarak iki kısma ayrılır.

⁸¹ Özgüdenli, Rab-i Reşidi, s.223.

⁸² Cüveyni, a.g.e, s.142; Özgüdenli, a.g.e, s.238; Aksarayî, a.g.e, s.145; Hanifî Şahin, "Câmiu't Tevârih'e Göre Gâzân Han'ın Müslümanlığı ve Bunun İlhanlı Toplumuna Yansımaları", Bilig, S.73, Bahar 2015, s.208; Merçil, a.g.e, s.131.

⁸³ Özgüdenli, a.g.e, s.288.

⁸⁴ Ənvər Çingizoğlu, *Orta Asırlarda Azərbaycanda Harbi və Mülki Vazifələr*, Bakı Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi, 2016, s.229.

⁸⁵ Küçük, a.g.m, s.237.

⁸⁶ Özgüdenli, Rab-i Reşidi, s.224.

Narin Hazinenin başında sadece hükümdarın şahsi hazinesinden sorumlu bir hazinedar görev yapmaktadır.⁸⁷

Örgacüt: İlhanlılar Devleti'nde kullanılan bağış, hediye, lütuf, ihsan anlamlarına gelen Moğolca bir ıstılahtır.⁸⁸

Ötüğ: İlhanlılar Devleti'nde bir kimseden istek, rica, arzu bildiren, üst makamlara dilekçe olarak sunulan yazıdır. Türkçe bir ıstılahtır.⁸⁹

Padişah-ı İslam: İlhanlılar Devleti'nde, Ahmet Teküder sonrası Müslüman olarak bu dinin sistemli ve teşkilatlı bir şekilde devlette yerleşmesini sağlayan ilk İlhan olan Gâzân Mahmud Han'ın kullandığı bir unvandır. Bu unvanı kullanmasında, dönemin büyük İslam devleti, Memluk Devleti ile girilen amansız mücadeledenin de etkisi vardır. Çünkü Memluk sultanları, İlhanlılar Devleti ile mücadeleye dini bir anlam kazandırarak, bütün Müslümanların desteğini alarak İslam coğrafyası üstüne hâkimiyet elde etmeyi amaçlamaktaydı. Müslüman olan Gâzân Mahmud Han, Müslümanlar üzerinde sadece Memluk sultanlarının hâkimiyetini kırmaya çalışmıştır. Padişah-ı İslam gibi unvanlardan olan Sultan-ı İslam unvanı daha önce birçok kez Büyük Selçuklu Devleti sultanları gibi Müslüman hükümdarlar arasında da sıklıkla kullanılmaktaydı. Gâzân Mahmud Han, sultan kelimesi yerine hâkim coğrafya olan İranda Farsça dilinde Avesta da Patihşâyat-hiya, Pehlevicede Pâtaşça olarak geçen, iktidar sahibi kimse anlamına gelen Padişah ıstilahını kullanmayı tercih etmiştir.⁹⁰

Pârsçi: Altınorda Hanlığı'nda ve İlhanlılar Devleti'nde, avlar için eğitilen pars vb, yırtıcı vahşi hayvanları yakalayan ve bu hayvanları eğitip, bakıcılığını yapıp, avlarda hükümdar için kullanan görevliye verilen unvandır.⁹¹

Peymane: İlhanlılar Devleti'nde, Gâzân Han döneminde yapılan reformlardan bir tanesi de ölçü sistemlerindedir. Peymane ölçüsü, İran'da İlhanlılar Devleti'nde, Sirke, Şarap, Yağ ve diğer türlü sıvıların hacimlerinin ölçülmesi için kullanılmaktadır. 10 Tebriz menn,i yaklaşık 8,3 kilogram gelmektedir. 1 Peymane, 8,3 kilogramlık kapların ölçüsüdür.⁹²

⁸⁷ Özgüdenli, a.g.e, s.272; Fazlullah,a.g.e,s.119.

⁸⁸ Fazlullah, a.g.e, s.108.

⁸⁹ Fazlullah, a.g.e, s.122.

⁹⁰ Özgüdenli, a.g.e, s.243; Şahin, a.g.m, s.212; Fazlullah,a.g.e,s.5.

⁹¹ Özgüdenli a.g.e s.269; Yakubovskiy, a.g.e,s.95; Erkoç, a.g.m, s.54.

⁹² Özgüdenli, a.g.e, s.350

Rab-i Reşidi: İlhanlılar Devleti, Gâzân Mahmud Han ile birlikte büyük bir kısmı İslam dinini kabul ettikten sonra, Gâzân Han reformları diye bilinen, sosyal, idari, askeri reform ve değişim sürecine girmiştir. Bu süreç, 100 yıl önce bütün Türkistan coğrafyasını yakıp yıkan Moğol kitlelerinin geçirdiği değişimi yansıtmaması bakımından oldukça önemlidir. Artık yıkan Moğollar yerine, yapan, onaran Moğol çağı başlamıştır. Bu başlayan yeni dönem İran Moğolları olarak bilinen İlhanlılar Devleti'nin içinde hızlı bir sosyal değişimle birlikte ilim ve hayır işlerinin yoğunluk kazandığı şehirleşme faaliyetlerini beraberinde getirmiştir. Gâzân Mahmud Han'ın kurduğu Şenb-i Gâzân'dan sonra ünlü vezir ve tarihçi Reşidüddin Fazlullahda Han'ın yolunu takip ederek Tebriz şehrinin Sorhab mevkiinde bir hayır ve ilim merkezi olarak Rab-i Reşidi adıyla maruf bir merkez kurmuştur.⁹³

Rahdâr: Gazneliler ve İlhanlılar, Timurlular ve Akkoyunlular devletlerinde yolları koruyup kollayan askerlere verilen unvandır. Yolcuların rahatça seyahat etmelerini ve ticari kervanların güvenli bir şekilde yol alabilmelerini sağlamaktadırlar.⁹⁴

Reis'ül Küttab (Baş Yargucu): İlhanlılar Devleti'nde var olan bir makamdır. İranlılar bu makama Reis'ül küttab demektedirler. Bu makamda ki memur, evrak ve kanunname düzenleme işiyle ilgilendirildi. Bu iş Dzarhlık olarak da isimlendirilmektedir. Bu makamın altında çalışan memurlar ve kâtipler vergi tahsili veznedarlığı yapmak, devletin basımelerini kontrol etmek gibi işlerle ilgilendirildi.⁹⁵

Sadr-ı Cihan: İlhanlılar Devleti'nde, sahib-i divanlara verilen saygı ve şeref unvanıdır. Bilge, yüce, kudretli, bütün dünyanın hocası, bilgini anlamlarına gelmektedir. İlhanlılar Devleti'nde, ilk Sadr-ı Cihan unvanı alan sahib-i divan, Argun Han tarafından bu makama atanan, Sadr'uddin-i Zencâni'dir.⁹⁶

⁹³Rab-i Reşidi hakkında detaylı bilgi için; Osman G. Özgüdenli, *Ortaçağ Türk-İran Tarihi Araştırmaları*, s.207-233

⁹⁴ Erdoğan Merçil, *Afganistan ve Hindistan'da Bir Türk Devleti Gazneliler*,1.Baskı, İstanbul, Bilge Kültür Sanat, 2014s.178; İsmet Kayaoğlu, *İslam Kurumları Tarihi*,2.Baskı, Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1984,s.105

⁹⁵ Spuler, a.g.e, s.315; Sümer, *Anadolu'da Moğollar*,s.12

⁹⁶ Özgüdenli, a.g.e, s.46; El Ömeri,a.g.e,s.35; Barthold, *Orta Asya Tarih ve Uygarlık*,1. Baskı, İstanbul Çev: Ahsen Batur, Selenge Yayınları, 2010,s.40

Sahib-i Divan: Gazneliler Devleti teşkilatında var olan bir memuriyettir. Bu makam ülkede ki idari işlerinin başında bulunan ve vezire karşı sorumlu olan bir memurun makamıdır. Sahib-i Divan, İlhanlılar Devleti'nde vezir unvanına denk gelmektedir. İlhanlılar Devleti'nde sahib-i divan veya sadece sahib divan unvanı alan devlet adamları vezir olarak devlet teşkilatının başına gelmekteydiler.⁹⁷

Sahrâ neşin: Türkistan coğrafyasında, göçebe özellikli halkı tanımlamak için kullanılan bir ıstılahdır. İlhanlılar Devleti'nde de vergilerin tahsili için iki parçaya ayrılan halkın göçer kısmını tanımlamak için kullanılmaktadır.⁹⁸

Savuri: İlhanlılar Devleti'nde kullanılan bir ıstılahdır, hükümdara sunulan hediye, misafirlere verilen yemek, ziyafet, yiyecekler anlamına gelmektedir.⁹⁹

Sofracı: İlhanlılar ve Timurlular devlet sarayında var olan bir teşrifat ve hizmet memurdur. Sofracılar, hükümdarın sofrasının düzeni ve sofranın hükümdarın önüne taşınmasından sorumlu olarak saray mutfağında çalışmaktadırlar.¹⁰⁰

Sukat: İlhanlılar Devleti'nde kullanılan, bir başka devlet tarafından gönderilen hediye anlamına gelen Moğolca bir ıstılahdır.¹⁰¹

Sûk-i Gâzân: İlhanlılar Devleti'nde Gâzân Mahmud Han'ın Tebriz şehrinde kurduğu devrin en büyük ve zengin çarşısıdır. Bu çarşıda her meslek dalının ayrı bir yeri, alanı bulunmaktaydı.¹⁰²

Suyurgal: Suyurgal ıstılahı Türk Moğol Devleti'nde, elçilere ve devlet adamlarına verilmektedir. Timurlular Devleti'nde, devlet idaresinde ve savaşlarda üstün başarılar göstererek devlete yararlılık gösteren görevlilere verilen hediyelerin ismidir. Türk Moğol Devleti'nde, Tarhanlık olarak bilinen bu uygulama, İlhanlılar Devleti ile hâkim olunan İran coğrafyasında yerini Suyurgal ıstılahına bırakmıştır. İlhanlılar Devleti'nde, İlhan'ın, kardeşlerine ve kızlarına verilen bu imtiyaz aynı zamanda devlet adamlarına ve

⁹⁷Nesimi Yazıcı, *İlk Türk - İslam Devletleri Tarihi*, Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1992, s.117; Özgüdenli, a.g.e, s.46; Yuvalı,a.g.e,s.79; Spuler,a.g.e,s.111; Abû'l Farac, a.g.e,s.634;Togan,a.g.e,s.226;Haykıran,a.g.e,s.21; Fazlullah,a.g.e,s.7152

⁹⁸ Özgüdenli, a.g.e, s.293.

⁹⁹ Fazlullah, a.g.e,s.209; el Hüseyinî,a.g.e,s.96.

¹⁰⁰ Spuler, a.g.e,s.299; Aka, a.g.e., s.69.

¹⁰¹ Fazlullah, a.g.e,s.111.

¹⁰² Özgüdenli ,a.g.e,s.305.

İlhan'ın gerekli gördüğü diğer kimselere de verilmiştir. İlhanlılar Devleti'nden sonra, Celayirliiler, Akkoyunlular ve Safevilere de suyurgal istilahu aynı şekil ve işlevde geçmiştir. 15.yy'a geldiği zaman İran coğrafyasında artık iktalı arazilerin yerini sadece suyurgallı araziler almıştır. Suyurgallar genellikle arazidir, suyurgal sahibi bütün vergilerden muaf tutulmaktadır. Suyurgal, irsi olarak sürdürülebilmektedir. Türk Moğol Devleti'ndeki tarhanlık benzeri olarak 9 kuşağa kadar aktarılabilir. Suyurgal, ona sahip olanın mülkü, kendi özel toprağıdır. Suyurgal sahibi olan kişi, o topraklarda yaşayan kimselerin eğer devlete ödedikleri vergiler varsa bu vergilere de sahip olmakta gelirini kendisi almaktadır. Hükümdar tarafından bir kimseye suyurgal verildiği zaman bu yazılı bir belge ile tasdik edilmektedir. Bu belgeye Neşan-ı Suyurgal adı verilmektedir. Timurlular Devleti'nde, kaleler ve diğer türlü binalarda suyurgal olarak verilmiştir. Edip ve âlimleri çok seven Emir Timur, bilim adamlarına ve şairlere de ihsan olarak suyurgallar dağıtmıştır.¹⁰³

Süramişi: İlhanlılar Devleti'nde kullanılan, birini korkutmak, tehdit etmek onu saygıya ve itaat etmeye zorlamak anlamlarına gelen Moğolca bir istilahlardır.¹⁰⁴

Sürgavul: İlhanlılar Devleti'nde ordu teşkilatında görev yapan bir memurdur. Ordu sefere çıktığında ordunun nizamından sorumludur, ana ordudan geride kalmış, ayrılmış, dağılmış askeri toplayarak orduya katmakla görevlidir.¹⁰⁵

Süsün: İlhanlılar Devleti'nde, Cengiz Han'ın kurduğu Yam teşkilatı aynı şekilde işlemekteydi. Yam devletin resmi posta teşkilatıdır ve çalışma sistemi Türk İslam devletlerinde olan Berid teşkilatı ile aynı özellikleri gösterir. Gâzân Mahmud Han, elçilerin ve ulakların köylerden geçişini ve halktan yiyecek almasını yasakla-

¹⁰³ Cüveymi, a.g.e, s.115; Macit, a.g.e, s.294; Spuler, a.g.e, s.358; Göksu, a.g.e, s.78; Kazım Paydaş, "Moğol ve Türk İslam Devletlerinde Suyurgal Uygulaması", Bilig, Güz 2006, s.195-218; Tihirani, a.g.e, s.44; Mustafa Kafalı, *Ötemiş Hacı'ya Göre Cuci Ulusu'nun Tarihi*, 1.Baskı, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2009, s.85;; Yakubovskiy, a.g.e, s.116; Erkoç, a.g.m, s.44; Jean-Paul Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, 1.Baskı, İstanbul, Kocabalı Yayınevi, 2001, s.221; el Hüseyini, a.g.e, s.89; Aka, Mirza Şahrüh, ,s.189.

¹⁰⁴ Fazlullah, a.g.e, s.199.

¹⁰⁵ Uyar, a.g.t, s.168.

diği için, devlet tarafından yam teşkilatında çalışan kurye, ulak ve elçilere verilen, seyahatte lazım gelen erzaktır.¹⁰⁶

Şahnagi: Türk İslam devletlerinde Şahne olarak bilinen askeri valilerin, İlhanlılar Devleti'nde vergi toplayan mevkidaşları olan darugalar görev yapmaktadır. Bu vergi İranda Darugaların, Anadolu'da, İlhanlılar Şahnelerinin şahsına, yılda bir kez bütün mahsulden %3 oranında alınarak ödenen vergidir.¹⁰⁷

Şenb-i Gâzân: İlhanlılar Devleti'nde Gâzân Mahmud Han'ın yaptırdığı Tebriz yakınlarında bulunan büyük bir şehir ve imaret merkezidir. Hayır işlerine önem veren Gâzân Mahmud Han, hem ticaretin canlanması hem ihtiyaç sahiplerinin faydalanması, medrese öğrencilerini eğitim alması, ibadetlerin rahatça yapılması ve Müslüman olan Han'ın Moğol hanlarının dağlara veya çok uzak yerlere hiçbir iz bırakılmaksızın gömülme geleneklerini artık gereksiz görerek İslam dininde olan türbe geleneğine geçmek istemesi sebebiyle kendisinin de türbesinin içinde olacağı bir şehir yaptırmak istemiştir. Bu şehrin yapımına 1297 yılında başlandı, inşası için 14 bin işçi çalıştı ve yapımı 7 sene sürdü. Gâzân Mahmud Han sonrası da canlılığını bir süre daha devam ettiren şehir ve külliye, İlhanlılar Devletinin yıkılması sonrası ortaya çıkan fetret devirlerinde zarar görmüş ve bakımsız kalarak yıkılmıştır. Yapıldığı dönemde bir şaheser mekân olan Şenb-i Gâzân, Moğol hanlarından bir tanesinin yaptığı en büyük hayır kurumlarından bir tanesidir

Şerâbdâr: İlhanlılar Devleti'nde, Rab-i Reşid şehrinde, tabiplerin ilaçla tedavisini uygun bulduğu hastaların ilaçlarını hazırlamakla görevli olan memura verilen isimdir. Şurubcu olarak da isimlendirilmektedir.¹⁰⁸

Şerik-i Umur-i Divan: İlhanlılar Devleti'nde ikinci vezir konumunda ki görevlidir. Sahib-i divan unvanı ile görev yapan büyük vezirin yardımcılığını yapmaktadır.¹⁰⁹

Şin: İlhanlılar Devleti'nde, mezalim mahkemelerinin düzenlendiği yer için kullanılan bir ıstılahtır.¹¹⁰

¹⁰⁶ Özgüdenli, a.g.e, s.329; Ötemiş Hacı, a.g.e, s.34.

¹⁰⁷ Hinz, Vergi Kitâbeleri, s.780.

¹⁰⁸ Özgüdenli, Rab-i Reşidi, s.224.

¹⁰⁹ Haykıran, a.g.e, s.218.

¹¹⁰ Şihabeddin bin Fazlullah El Ömeri, *Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım*, Çev: Ahsen Batur, 1. Baskı, İstanbul, Selenge Yayınları, 2014, s.80.

Şumâre-i Kopçur: Türk Moğol Devletinin Büyük Han'ı Möngke Han tarafından İran coğrafyasında hâkim olan İlhanlılar Devletine yüklenen bir vergidir. Hayvan sayımı vergisi olan Şumâre-i Kopçur, Türk Moğol Devleti'nde bütün halktan toplanan Kopçur vergisi ile aynı değildir. Emirlerin ve ordunun tüm ihtiyaçları için devletin nakit paraya ihtiyacı olduğu zaman ve ülke içindeki doğal afetlerden dolayı halktan başka vergi alınamayacağı dönemlerde toplanan bir vergidir. Binek olan ve koşumlu hayvanlar hariç ahır ve otlaklarda bulunan bütün hayvanların sayılarak bu sayı neticesinde halka belli bir miktar vergi çıkarılmaktaydı, Şumâre-i Kopçur'u toplayan vergi memurları ve yazıcı kâtiplerin sayım işlemi neticesinde hizmet parası olarak da ücretlerini halktan alma hakları bulunmaktaydı.¹¹¹

Şükürcü: Çetr bir hükümdarlık alametidir. Bu alameti taşıyan görevliye Şükürcü veya Şökürcü unvanı verilmektedir. Timurlular, Gazneliler, Harizmşahlar ve İlhanlılar devlet teşkilatlarında bulunmaktadır. Şükürcü memuru, Çetrdâr olarak isimlendirilmektedir.¹¹²

Tâbkûr: İlhanlılar Devleti'nde, Mahmud Gâzân Han'ın kaldırdığı fakat ondan sonra vasiyet olmasına rağmen, Sultan Olcaytu tarafından tekrar getirilen vergidir. Köylerde oturan halktan hane başına yıllık iki gümüş dinar nakdi olarak alınan vergidir.¹¹³

Tagar: İran coğrafyasında, tahılları ölçmek için kullanılan bir hayvan yüküne tagar denilmektedir. İlhanlılar Devleti hükümdarı Gâzân Mahmud Han, 1 tagar ölçüsünü 100 Tebriz menni olarak belirlemiştir. Bu ölçümün ağırlık miktarı da 83,3 kilograma denk gelmektedir. Aynı zamanda tagar, erzak olarak alınan bir vergidir.¹¹⁴

Tahvilat Defterleri: İlhanlılar Devleti'nde, merkezden vilayetlere gönderilmiş olan paraların kayıtlarının tutulduğu ve kontrol edildiği defterlere verilen isimdir.¹¹⁵

¹¹¹Yuvahı ,a.g.e,s.109.

¹¹²Özgüdenli, a.g.e,s.89; Spuler,a.g.e,s.299; Togan,a.g.e,s.228; Fazlullah,a.g.e,s.54; el Hüseyinî,a.g.e,s.67; Uzunçarşılı, a.g.e,s.183.

¹¹³ Özgüdenli, a.g.e,s.292; Hinz, *Vergi Kitâbeleri*,s.780.

¹¹⁴Hinz, *İslam'da Ölçü*,s.64; Özgüdenli,a.g.e,s.350; Tihrani, a.g.e, s.292;Grigor,a.g.e,s.8; Aksarayî, a.g.e, s.33.

¹¹⁵ Küçük, a.g.m, s.237.

Talgam: İlhanlılar Devleti'nde kullanılan bir para birimidir. Talgam veya talgami olarak kaynaklarda geçen bu birim saf gümüşten basılmış sikkeler için kullanılmaktadır.¹¹⁶

Tapişmiş: İlhanlılar Devleti'nde kullanılan bu tabir herhangi bir kimsenin bir başkasını bularak onunla görüşmesi anlamına gelmektedir. Hükümdar tarafından bir kimse ile yapılan görüşmede tapişmiş olarak ifade edilmektedir. Moğolca bir ıstılahtır.¹¹⁷

Tâs-i adl: İlhanlılar Devleti'nde, Gâzân Mahmud Han'm emri ile kadıların yanında bulunan içi su dolu bir tastır. İlhanlılar Devleti'nde, yeni yazılan hüccetler karşılığında eski veya yazımı üzerinde otuz yıl geçip süresi ve geçerliliği dolmuş olan hüccetler bu tasın içine atılarak yıkanır ve üzerindeki mürekkep akıp gider ve hüccet temizlenmiş, yok ve geçersiz olmuş anlamına gelirdi.¹¹⁸

Tegişmiş: Moğolca bir kelime olan teğişmiş, Türk Moğol Devleti'nde, hükümdarın başarılı bulduğu devlet adamlarına veya sadece lütuf olarak verdiği ihsanlarına ve hediyelerine verilen isimdir. Tegişmiş ıstılahı, İlhanlılar Devleti'nde, sorgu anlamında da kullanılmaktadır.¹¹⁹

Tevciyat Defterleri: İlhanlılar Devleti'nde, hazinenin masraflarının kayıt altına alındığı defterlere verilen isimdir.¹²⁰

Tusamış: İlhanlılar Devleti'nde kullanılan Moğolca bir ıstılahtır, birine bir bağışta bulunmak, birşeyi ona vermek, merhamet etmek, bir kimsenin sahipliğine bırakmak, teslim etmek anlamlarında kullanılmaktadır.¹²¹

Tutgavul: Türk Moğol Devleti'nde, Altınorda Hanlığı'nda ve İlhanlılar Devleti'nde, kervanların güvenliğini ve ihtiyaçlarını karşılamak için görevlendirilen muhafız kıtasının komutanına denir.¹²²

Tuzgu: Türkiye Selçuklu Devleti ile ilgili kaynaklarda sık sık geçen bir ıstılahtır. Tuzgu, Türkçe bir kelimedir ve hediye anlamına gelir. Genel anlamda, mağlup olan ordunun veya şehir

¹¹⁶ Özgüdenli, a.g.e, s.280.

¹¹⁷ Fazlullah, a.g.e, s.147.

¹¹⁸ Özgüdenli, a.g.e, s.327.

¹¹⁹ Özgüdenli, a.g.e, s.168; Aksarayî, a.g.e, s.72; Cüveynî, a.g.e, s.452; Fazlullah, a.g.e, s.51.

¹²⁰ Küçük a.g.m, s.237.

¹²¹ Fazlullah, a.g.e, s.93.

¹²² Yazıcı, a.g.e, s.317; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s.61; Aksarayî, a.g.e, s.122; Yakubovskiy, a.g.e, s.95; Togan, a.g.e, s.113; Erkoç, a.g.m, s.55

halkının galip olan düşman devletin ordusuna verdiği hem eman, merhamet için hem de geleneksel bir zorunluluk olarak verdikleri yemekler ve gıda maddeleridir. Galip olan ordunun, özellikle İlhanlılar Devletinin, Anadolu hâkimiyeti döneminde, Noyanların Türkiye Selçuklu Devleti emirleri ve halkından tuzgu almaları çok sık görülmektedir. Tuzgu, sadece mağlup ve galip arasında bir durum değildir. Devletin, büyük emirlerine, yerel yöneticilere ve dahi hükümdara bir yere misafir olduklarında, misafir olunan bölge halkı ve yöneticileri de tuzgu vermek zorundadır. Ayrıca, dost ülke ve ordulara ile de karşılaşınca verilmektedir.¹²³

Türktaz: İlhanlılar ve Timurlular devletlerinde, düşman güçlerine veya bölgelerine yapılan ani baskın, beklenmedik hücum olarak geçen istilahlardır.¹²⁴

Uluğ Bitigçi: Türk Moğol ve İlhanlılar devletlerinde, kâtip görevi olan memurların üstünde olan ve başkâtip olarak görev yapan memurdur.¹²⁵

Uz: Mahir, uzman, hünerli bilgili becerikli sanatkâr anlamlarına gelmekte olan Uz veya Uzan istilahu, bir konuda kendini kanıtlamış iş erbabı anlamına da gelmektedir. İlhanlılar Devleti'nde, ordu için silah üretmekten sorumlu silah yapımcılarına uz unvanı verilmektedir silah ustası anlamına gelmektedir..¹²⁶

Ütü: İlhanlılar Devleti'nde, olayların kayıt edildiği resmi tutanaklara verilen isimdir. Divan toplantılarında, meclislerde ve Han ile yapılan görüşmeler ile emir ve fermanlar bu tomarlı kâğıtlara kayıt edilmektedir.¹²⁷

Yabugan Çerik: İlhanlılar Devleti ordusunda kullanılan, esir piyade askerlere verilen isimdir.¹²⁸

Yeşil Tamga: İlhanlılar Devleti'nde, yamalar ve elçilerin denetimi için kullanılır, istasyondan çıkan yamın bulunduğu noktada yeşil tamga ile mühürlenene evrakı, yamın zamanında istenen yerde olup olmadığını tayin için kullanılmaktaydı.¹²⁹

¹²³ Grigor, a.g.e, s.11; Cüveyni, a.g.e,s.499; Ebü'l Ferec, *Târîh*, s.13; Fazlullah,a.g.e,s.16

¹²⁴ Uyar, *İlhanlı (İran Moğolları)*,s.303

¹²⁵ Spuler,a.g.e,s.365; Özgüdenli,a.g.e,s.112; Yuvalı,a.g.e,s.119; Aksarayî,a.g.e,s.236.

¹²⁶ Özgüdenli,a.g.e,s.322; Uyar, *İlhanlı (İran Moğolları)*,s.303; Fazlullah,a.g.e,s.48.

¹²⁷ Cüveyni, a.g.e,s.28.

¹²⁸ Spuler, a.g.e,s.438.

¹²⁹ Özgüdenli, a.g.e, s.341; Spuler, a.g.e,s.462.

Yurtçi: Türk Moğol Timurlular, İlhanlı devletleri ile Buhara ve, Şeybânî hanlıklarında bulunan Yürteci unvanlı görevlinin işini yapmaktadırlar. Bu görevliler, çevreyi ve coğrafyayı çok iyi bilen kişilerden oluşmaktaydı, dolayısıyla ordunun sefer yürüyüşü esnasında nerede durarak konaklayacağı ve sonra nerede ana ordugâhın kurulması gerektiği kararını vermek Yurtçu adı verilen bu görevlinin işidir. Ordugâh içinde, hükümdarın otağının ordugâhın neresine kurulacağı kararını da yurtçu almaktadır. Muhtemelen, Şeybânî Hanlığı'nda olduğu gibi, yanındaki yardımcılar ile ordugâhın çadırlarını kurma işlerini de yapmakta ve yönetmektedir.¹³⁰

Zâbit-i evkâf-i Gâzânî: İlhanlılar Devleti'nde, Mahmud Gâzân Han'ın yaptığı sosyal reformlar sonucunda kurduğu vakıflara bakan, bu vakıfların idaresinden sorumlu olan görevli memurdur.¹³¹

SONUÇ

İlhanlı Devletinin kurucu kadrosu klasik bozkırlı yapısına sahiptir, Moğolistan'da doğan Hanların hâkimiyeti sonrası sıra Gazan Mahmud Han gibi İran'da yerleşik kültürde doğan Hanlara gelmiştir. Bunun sonucunda devlette bir kabuk değişimi göze çarpmaktadır. Devletin kurucu unsuru Büyük Han'a bağlı kalmış ve vasal devlet statüsünde ayrıca Cengiz neslinin Tului koluna bağlı oldukları için aile birliği içinde olmaya çalışmışlardır. Fakat İslam dininin etkisi ile birlikte değişen dönem şartları devleti Büyük Hanlıktan bağımsız bir konuma gelmeye mecbur bırakmıştır. Çalışmamızda İlhanlı Devleti'nde kullanılan bazı unvan ve ıstılahları inceledik, bu unvan ve ıstılahlar Moğol dilinin ve kültürünün etkisini taşımakla birlikte yeni dönemin etkilerini de taşımaktadırlar. Gazan Mahmud Han reformları neticesinde daha İslami ve sistemli bir yapıya kavuşan İlhanlı Devlet sistemi, kendinden sonra gelen devletleri etkilemiştir bu devletlerin Türk Moğol sistemine sahip en önemlileri Akkoyunlular ve Timurlular devletleridir. Yerleşik İran ve İslam medeniyetini klasik Türk Moğol devlet yapısı ile birleştiren İlhanlılar, teşkilatlanma yapıları bakımından kendinden sonra gelen devletlerin bir rol modeli olmuştur denilebilir. İlhanlı Devleti sadece Türk Moğol teşkilat-

¹³⁰Spuler, a.g.e, s.298; Tihrani, a.g.e, s.132;Uzunçarşılı, a.g.e, s.286.

¹³¹ Özgüdenli, a.g.e, s.382.

lanma özelliklerini gösteren devletleri değil Osmanlı Devleti gibi dinamizm kaynağı ve coğrafi özellikler farklı olan ve kendinden sonraki yüzyıllarda gelişim gösteren bir devleti de etkilemişlerdir örneğin, Osmanlı Devleti maliye teşkilatlanmasını büyük oranda İlhanlı Devleti maliye teşkilatına göre düzenlemiştir. İlhanlı Devleti, kısa ömürlüdür fakat tarihe bıraktığı iz ömrüne nispeten oldukça uzun süreli olmuştur.

KAYNAKÇA

ABÛ'L FARAC, Gregory, (Bar Hebraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, Çev: Ömer Rıza Doğrul, C.2, 2.Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1995.

AKA, İsmail, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti (Kara Koyunlular Devri)*,1.Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2001

AKA, İsmail, *Mirza Şahrüh ve Zamanı (1405-1447)*,1.Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1994.

AKSARAYI, Kerimüddin Mahmud, *Müsameretü'l Ahbâr*, Çev. Mürsel Öztürk,1. Baskı, , Türk Tarih Kurumu, Ankara 2000.

ALİNĞE, Curt, *Moğol Kanunları*,1. Baskı, Ankara, Çev: Coşkun Uçok, Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1967

ALPARGU, Mehmet, *Türkistan Hanlıkları*, Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi, C.2, İstanbul 2002

AZİZ, Ahmet, Muhammed, *Siyasi Tarih ve Müesseseleriyle Delhi Türk İmparatorluğu*, Tercüman 1001 Eser Yayınları, İstanbul, 1981

BARTHOLD, *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*,1. Baskı, Haz: Hakkı Dursun Yıldız, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1990.

BARTHOLD, *Orta Asya Tarih ve Uygarlık*,1. Baskı, Çev: Ah-sen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2010.

CÜVEYNİ, Alaeddin Ata Melik, *Tarih-i Cihan Güşa*, Çev: Mürsel Öztürk, 1.Baskı, Ankara, 2014.

ÇİNGİZOĞLU, Ənvər, *Orta Asırlarda Azərbaycan'da Harbi ve Mülki Vazifeler*, Bakı Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi, Bakü, 2016.

D'Ohsson, Abraham Konstantin, *Moğol Tarihi Denizler İmparatoru Cengiz*, Çev: Bahadır Apaydın,1.Baskı, Nesnel Yayınları, İstanbul, 2008.

EBÛ'L FEREC, İbnü'l-İbri, *Târîhu Muhtasari'd-Düvel*, Çev: Şerafeddin Yaltkaya, Baskı, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2011.

EL HÜSEYNİ, Şadrüddin Ebu'l Hasan Ali İbn Naşır, *Ahbar Üd-Devlet İs-Selçukıyye*, Çev. Necati LUGAL, 1. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1943

EL ÖMERİ, Şihabeddin bin Fazlullah, *Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım*, Çev: Ahsen Batur, 1. Baskı, Selenge Yayınları, İstanbul, 2014.

ERKOÇ, Hayrettin İhsan, *Anadolu'da Moğol Etkileri (13-15. yüzyıllar)*, Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı, Y.13, S.19, Güz 2015.

FAZLULLAH, Reşidü'd-din, *Cami'ü't- Tevarih (İlhanlılar Kısmı)* Çev: İsmail AKA- Mehmet ERSAN- Ahmad Hesamipour KHELEJANI, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2013.

FAZLULLAH, Reşidü'd-din, *Cami'ü't-Tevarih Selçuklu Devleti*, Çev: Erkan Göksu- H. Hüseyin Güneş, Selenge Yayınları, İstanbul, 2010

GENÇ, Reşat, *Karahanlılar Devlet Teşkilatı XI.yüzyıl Türk Hakimiyet Anlayışı ve Karahanlılar*, 1.Baskı, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1981.

GÖKSU, Erkan, *Türkiye Selçuklularında Ordu*, 2.Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2018

GRİGOR, Aknerli, *Moğol Tarihi*, Çev: Heand Andresyan, 1. Baskı, İstanbul, Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1954.

HAYKIRAN, Kemal Ramazan, "İlhanlılar Devrinde Sürdürülen Eğitim Faaliyetlerine Bir Bakış ve İlhanlı Hükümdarı Olcaytû Han'ın Eğitim Politikası", Tarih Okulu Dergisi, Y.9, S.XXVI, Haziran 2016.

HAYKIRAN, Kemal Ramazan, *Moğollar Zamanında Yakındoğu*, 1. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2016.

HİNZ, Walther, *Ortaçağ Yakın Şarkına Ait Vergi Kitabeleri*, Çev: Fikret İşıltan, Belleten, C.XIII, S.52, Ankara, Ekim 1949.

İZGİ, Özkan, *Orta Asya Türk Tarihi Araştırmaları*, 1. Baskı, Ankara, Haz: Serhat Küçük-Erkin Ekrem, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014.

KAFALI, Mustafa, *Ötemiş Hacı'ya Göre Cuci Ulusu'nun Tarihi*, 1. Baskı, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2009.

KAMALOV, İlyas, *Moğolların Kafkasya Politikası*,1.Baskı, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2003.

KAYAOĞLU, İsmet, *İslam Kurumları Tarihi*,2.Baskı, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1984.

KÖPRÜLÜ, Fuad, *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*,2.Baskı, Yay: Orhan Köprülü, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1986.

KÜÇÜK, İsmail, *Türk Devletlerinde Mali Yönetim VIII. - XIII. Yüzyıllar Arası*, Mutav, Ocak 2013.

MACİT, Abdülkadir, *Şeybânî Özbek Hanlığı Siyasî, İdarî, Askerî ve İktisadî Yapı*, İlem Kitaplığı, İstanbul, 2016.

MERÇİL, Erdoğan, *Afganistan ve Hindistan'da Bir Türk Devleti Gazneliler*,1.Baskı, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2014.

MERÇİL, Erdoğan, *Selçuklular 'da Saraylar ve Saray Teşkilatı*,1.Baskı, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, Şubat 2011.

ÖZGÜDENLİ, Osman Gazi, *Moğol İnan'ında Gelenek ve Değişim Gâzân Han ve Reformları (1294-1304)*, Kaknüs Yayınları 1.Baskı, İstanbul, 2009.

ÖZGÜDENLİ, Osman Gazi, "Bir İlhanlı Şehir Modeli: Rab-i Reşidî'de Meslekler, Görevliler ve Ücretler", *Ortaçağ Türk-İran Tarihi Araştırmaları*, 1.Baskı, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2006.

ÖZGÜDENLİ, Osman Gazi, "İncü", *TDVİA*, C.22, 2000.

ÖZYETGİN, Melek, "Eski Türklerde Ödeme Araçları: Kağıt Para Çav'ın Kullanımı", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C.1.S.1, Ankara, Kasım 2004.

Paydaş, Kazım, "Moğol ve Türk İslam Devletlerinde Suyurgal Uygulaması", *Bilgi*, Güz 2006.

ROSSABİ, Moris, *Kubilay Han*, Çev: Özgür Özol, 1.Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Ekim 2015.

ROUX, Jean-Paul, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*,1.Baskı, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2001.

SPULER, Bertold, *İran Moğolları Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri, 1220-1350*, 3. Baskı, Çev: Cemal Köprülü, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2011

SÜMER, Faruk, *Anadolu'da Moğollar*, Selçuklu Araştırmaları Dergisi, S,1, Ankara, 1969.

ŞAHİN, Hanifi, “Câmiu't Tevârih'e Göre Gâzân Han'ın Müslümanlığı ve Bunun İlhanlı Toplumuna Yansımaları”, *Bilig*, S.73, Bahar 2015.

TİHRANİ, Ebu Bekr, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, Çev: Mürsel Öztürk,1.Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014

TOGAN, Zeki Velidi, *Umumi Türk Tarihine Giriş (En Eski Devirlerden 16. Asra Kadar)*, C.1, Enderun Kitabevi, 3. Baskı, İstanbul, 1981.

TURAN, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*,8. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2004

UYAR, Mustafa, “İlhanlılar Devletinin Askeri Teşkilatı”, Basılmamış Doktora Tezi, 2007.

UYAR, Mustafa, *Moğol İstilas Döneminde Selçuklular*, Selçuklu Tarihi El Kitabı, Ed: Refik Turan, 1. Baskı, Grafik Yayınları, İstanbul, 2012.

UYAR, Mustafa, “İlhanlı (İran Moğolları) Ordusunun Birimleri”, *Selçuklu'dan Osmanlı'ya Bilim, Kültür ve Sanat*, Prof. Dr. Mikail Bayram'a Armağan, 1.Baskı, Kömen Yayınları, Konya, 2009.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhal Büyük Selçukiler, Anadolu Selçukileri, Anadolu Beylikleri, İlhaniler, Karakoyunlu ve Akkoyunlularla Memluklerdeki Devlet Teşkilatına Bir Bakış*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 4. Baskı, Ankara 1988.

YAKUBOVSKİY, A.Yu, *Altın Ordu ve Çöküşü*, Çev: Hasan Eren, 2.Baskı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara,1976.

YAZICI, Nesimi, *İlk Türk - İslam Devletleri Tarihi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1992.

YUVALI, Abdülkadir, *İlhanlılar Tarihi -I- Kuruluş Devri*,1. Baskı, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 1994.

YUVALI, Abdülkadir, “İlhanlılar”, *TDVİA*, Diyanet İslam Ansiklopedisi, Diyanet Vakfı Yayınları, C.12, 2000.